

Dangus antraip

Ar pribaišs simuliakrai religiją?

GINTARAS BERESNEVIČIUS

Dabartinė viešoji erdvė nukvakina maloniai nepastebimai. Masių kultūra peni per visus pojūčių ir refleksų kanalus, televizinius, bet nebūtinai. Viskas prinešama prie pat burnos, akių, sąmonės ir pasąmonės. Gražu žiūrėti. Sielos dalykai irgi nepamirštami – ji irgi gauna savo driežų antpilo dozę. Net nesirauko ta siela ir manosi besijaučianti komfortiškai. Ypač jei nieko kito niekada ir neragavo.

Sėdint prie televizoriaus ir nededant jokių pastangų, ūmai ima ir prisikabina mintis, kad kažkas atsitiko ir kad kiekybė peraugo į kokybę; kad vaizdasklaidoje ir žiniasklaidoje plevenęs noras erzinti ir kąsti peraugo į strateginį puolimą. Turiu omenyje, kad pernelyg išibėgėta. Ir pernelyg jau viskas nuoseklu, kad atrodytų, jog Katalikų Bažnyčios atakavimas nėra tiesiog sensacijų vaikymasis; mažumėlę jau visko per daug. Aš ne vien apie televizijų priekabiavimą prie kunigų; televizijų kanalai pareikš, kad jie tiesiog vaikosi sensacijų, ir bus švarūs. Gal taip ir yra, panašiai ir medikų atveju.

Tačiau įdomiausia, kad "popsinė" kultūra, kurios reprezentantai ir kartu smogiamasis būrys yra televizija, jau ima labai nuosekliai įgyvendinti alternatyvos programą.

Tuo pačiu metu dvi konkuruojančios televizijos varo tą pačią vinį. Kadangi šias kvailystes ir kakofonijas atlaikyti gali tik jauna galva, muzikinės karjeros pažadą pakabinusios televizijos, žinia, yra nusitaikiusios į jauną ir nepatyrusį organizmą. Vienur jaunimas plyšaudamas važiuoja į dangų, kad taptų žvaigždėmis. Kitur šauna tiesiai į žvaigždes, kad būtų danguje. Taigi žmogaus – jauno – siekiai neprastai apibrėžiami; jis orientuojamas į dangų, į žvaigždes, kaip anksčiau būdavo orientuojami pionieriai; visi padorūs spaliukai norėjo būti volodiomis, o pionieriai – gagariniais; spaliuko žvaigždutės viduje spindėjo jaunojo Iljičiaus simpatinga fizionomija, kiek primenanti renesansinio modelio rubuilį kūdikėlį Jėzų; pionieriaus ženklelis liepsnojo, šaudamas ugnimi viršun, tai, žinoma, ir skautų laužo liepsna, ir ne tik. Tai veržimasis aukštyn, dangopi.

Religinę problemą sovietai sprendė religiją kritikuodami ir maitodami, bet nebuvo kvaili ir jos vieton kaišiodavo savo abrozdelius, erzacinius pakaitalus. Lygiai kaip sovietai elgiasi ir šiandieninė masinė kultūra – žiniasklaida daugso klerą fiziškai, politiškai, o masinės kultūros nuolanki *tarnaitė-ponia* vaizdasklaida ne tik rodo klero pražangas – tikras ar menamas, patikrintas ar nepatikrintas, – bet ir organizuoja ilgalaikę rudeninę "popsinę" spaliukų-pionierių vakaronę prie šildančio televizoriaus ekrano. Jei ne į vieną dangų įdramblosi – tai į kitą. Jei ne per dangų į žvaigždes, tai per žvaigždes – į dangų.

Jau laikas žmones auginti ne baro ar akvariumo gyventojais – tuo jau pabūta, – reikia priminti ir hierarchiškai aukščiausią sluoksnį, o tai, suprantama, dangus, bet tikrasis dangus – kaip abiejų komercinių televizijų projektai ir leksika kalte kala diena po dienos – tai tas, kurį dovanuoja popkultūra beigi žiniasklaida. Kitokių dangų nebūna, ir jei nori gyvas tapti žvaigžde ar šoktelėti į dangų, tam tereikia televizijos ir "popso". Tam tereikia sužaisti žaidimą, kuriame parodoma, kad transcendencija galima tik ta, kurią pateikė masinė kultūra. Niekas daugiau išganyto neteikia, niekas nėra išganytas kitaip nei per Žvaigždžių vartus, ir tai įtikinamai parodoma, teikiama pavyzdžiu, provaizdžiu. Kad žmogus taptų superžmogumi, kad gyvas įliptų į dangų, jis turi išpažinti tikėjimą išganančia televizoriaus ir to, kas jame yra, galia.

Visa kita yra tik pakankamai nereikšmingos atgyvenos. Masinė kultūra aprėpia viską, ir čia ji jau rodosi kaip visur esanti dievybė. Ji rūpinasi kiekvienu, kiekvieną priglaudžia, kiekvienam – priglaudusi – duoda šansą. Milijoninio laimėjimo, sužvaigždėjimo, dangiškumo, žmogiško dieviškumo galimybę. Tai, ką duoda masinė kultūra per televiziją, yra tikra, nes tai matoma ir girdima, pažadai galioja kiekvienam, ir kiekvienas joje yra išrinktas, jei tik ploja ir šokinėja nustatytu ritmu, nustatytu taktu. Yra šventieji ir žyniai, gyvenantys televizoriuje. Jie ir pamoko, ir paaiškina, ir pabara, o paskui pasako oro prognozę rytojui, parodo filmą-lopšinę ir suguldo.

Žinoma, kvaila sakyti, kad televizorius blogai ir kad programos sumautos. Jis yra pritaikytas poilsiui. Tik keista, kad kartais ima ir prasiveržia kokios juodos dėmės, ne vienoje ar kitoje laidoje, bet kiekviena atskirai kažkaip suprantama, pateisinama... Bet kai jos visos ima ir sulipa viena ant kitos, kai pamatai efektą visai netikėtoje vietoje – ima ir sukeistėja fokusas, nes jame keista figūra mosteli uodega.

Televizija nėra nei blogai, nei ką. Masinė kultūra irgi nėra blogai. Kaip ir vanduo nėra blogai. Bet visame kame gali reikštis kas tik nori. Vanduo ir malšina troškulį, ir partrenkia cunamio banga.

Nesu nusiteikęs spaudyti ant televizoriaus, nes tai trukdo žiūrėti, – bet jis kartais ima ir priverčia nustepti. Gal tiesiog jame atsispindi realybė? Aišku, sunku patikėti; juk mes prisipratinome ir esame pripratinti prie kalbų apie kompiuterio ir televizoriaus epochos virtualumo mastą. Mes įlindę ir užsikabinę už tos "virtualios realybės" kabliuko, noriai kartojamo pačios virtualybės esybių lūpomis, – bet juk virtualybė yra atspindys, kol kas tik atspindys. To, kas yra galvoje. To, kas dedasi aplink. Pakreiptas realybės vaizdas. Vadinas, tai yra ir realybėje. Turiu omenyje norą dar kartą patriuškinti Lietuvos Katalikų Bažnyčią (LKB) konkrečiai ir krikščionybę apskritai.

Spaudimas ir tolerancija

Josephas Ratzingeris, dabartinis popiežius Benediktas XVI, manding, mėgina telkti apskritai krikščioniškas bažnyčias ir teologijas. Ir ekumeninį judėjimą vairuoti taip, kad jis atvertų duris krikščioniškų bažnyčių ir teologijų sugyvenimui po vienu stogu, viduje nesipešant. Manau, tai daro dėl paprastų priežasčių – islamo ir sekuliariosios Europos ideologijos spaudimo. Vargu ar Benediktas XVI ką nors keis dogmatikoje, kaip jam intensyviai patarinėjama iš šalies. Tačiau jau dabar jo pastangos normalizuoti santykius su Rusijos Stačiatikių Bažnyčia labai intensyvios, su protestantais santykiai seniai normalizuoti ir kolegiški, o dėl kitokių nuomonių ir pakraipų europinių krikščionybų viduje – simptomiška tai, kad jis priėmė Hansą Kūngą, kontroversišką ir įtakingą iš protestantizmo išeinantį teologą, kuris bene dvidešimt metų bergždžiai mėgino prasimušti prie Jono Pauliaus II. Šviesaus atminimo pirmtakas H. Kūngo nepriėmė, Benediktas XVI priėmė bemaž išsyk – pontifikato pradžioje. Pasak pranešimų, padiskutavę kiekvienas liko prie savo nuomonės. Tačiau įdomu tai, kad pokalbis apskritai įvyko – nors Benediktas XVI nė nesitikėjo atversti H. Kūngo, eretiko profesionalo. Lygiai kaip ir šis negalėjo tikėtis kokio nors apčiuopiamo pokalbio rezultato. Tačiau pokalbis įvyko, tai gal yra tam tikra vėliavėlė intelektualams, kurių katalikybė paprastai ne visai tokia. Ar gal tiesiog signalas, kad dabar KB gali šnekėtis apie bet ką (krikščionybės viduje) ir pasikeisti nuomonėmis su įvairia teologine ideologija. Gal tai tiesiog nuoroda, kad KB siekia pakeisti konfrontacijos ar nutylėjimo santykį – su kitamaniais krikščionybės viduje – į pokalbio būklę.

Ko gero, čia veikia viskas ir tai, kad J. Ratzingeris drauge su H. Kūngu visiems Europos intelektualams jau keliasdešimt metų yra išsirikiavę į vieną stipriausių krikščionybės teologų eilutę; jų knygos jau seniai knygynuose guli netoliese, tose pačiose teologijos knygų lentynose. Dviejų teologų pašnekesys yra kas kita nei popiežiaus ir nuo dogmų nukrypusio profesoriaus eretiko disputas. Bet jis įvyko, tai tam tikras ženklas. Įdomu sekti, kas vyksta, ir įdomu tai sekti vokiečių spaudoje, nes į tokius niekniekius mūsų nekvepia dėmesio. O iš niuansų galima daryti prognozes.

Islamiškojo spaudimo veiksnį norėtusi pakoreguoti – islamas spaudžia dviem sparnais. Vienas – tai teroristinis islamizmas, kuris yra ir antikrikščioniškas, ir antiislamiškas, bet šis spaudimas Europoje, švelniai tariant, jaučiamas. Kitas spaudimo sparnas – islamo, jauno, keturioliktą amžių einančio tikėjimo, pasinešimas į fundamentalizmą. Galima palyginti su krikščionybės istorija: ji keturioliktame savo amžiuje išgyveno viduramžius, intensyvaus, tyro, kartais mistiško, bet dažnai tiesmuko ir obskurantiško religingumo laikus; tais amžiais krikščionybė elgėsi labai panašiai ir, kas be ko, buvo vis dar glaudžiai suaugusi su valstybine valdžia. Tačiau keturioliktas amžius – jau ir Renesanso, ir visų reformacijų išvakarės, čia ir Janas Husas, ir kryžiaus karai prie Baltijos, ir raganų deginimo pirmieji amžiai... Globalizacija gal didina pagreitį, ir yra tam tikrų požymių, kad islamas irgi yra tam tikrų vidinių transformacijų išvakarėse, bet tai dar tolimos išvakarės. O kol kas islamas Europai rodo pavyzdį. Totalaus religingumo pavyzdį. Entuziastingo išpažinimo pavyzdį. Jis dar neperėjęs per sekuliarizacijos ginas; tas išbandymas jo laukia susitikimo su globalizacija pavidalu. Būtent dėl to ir vyksta griežto globaliųjų vyksmų atmetimo reakcija: islamo išpažinėjai žino, kas nutinka religijai, permaltai technologinės revoliucijos, visuomenėje įsivyravus sekuliarioms ideologijoms, – ji pasikeičia, skyla, skaidosi, interpretuoja save naujai; kol kas tik Turkija leidosi – dar ne iki galo – permalama sekuliarizacijos; prie pat sekuliarizacijos pergalės slenksčio buvo sustabdytas Iranas per *mulų revoliuciją*.

Nelaiminga revoliucija

Dabar Lietuvoje didelis dvasinis ir kultūrinis vakuumas, kurį kaip tik ir nori užpildyti masinė kultūra, užpildyti savimi taip, kad neliktų plyšelio jokiai religijai; alkanų sielų religingumą šis globalizacijos Mefistofelis nori užmėtyti erzacais ir simuliakrais, o ir pats save pateikti kaip visišką religinį kompleksą. Islamas tokiems dalykams ir priešinasi, jis gyvybiškai jaučia pavojų; sakykime, Lietuvos atveju LKB tradicija jau perėjusi ne tokius išbandymus. Religijai išbandymai tampa grūdinimosi metais. Lygiai kaip ir tautai. Lygiai kaip ir engiamam socialiniam sluoksniui. Katakombose arba *undergrounde* nėra fizinių patogumų, tačiau išgyvenamas psichologinis teismo komfortas. Islamistai irgi varo save į katakombas, ne pagrindy jie negali egzistuoti, reikalingas spaudimas, kurį jie patys provokuoja, kurio šaukiasi savo teroro aktais. Teisus yra tas, kuris persekiojamas, o tas, kuris yra persekiojamas, turi teisę gintis kad ir puldamas, kad ir nestandartinėmis formomis. Todėl islamizmas (t. y. ne islamas) negali be teroro – teroras jį reprodukuoja, įteisina, sukelia persekiojimus ir kartu didina žavesį, patrauklumą bei įtvirtina teismo prieš visą pasaulį patirtį. Partizaniška patirtis, Raudonųjų brigadų romantika, intifada. Tai žavu. Teroro tikslas – pats teroras. Daug nuobodžiau, kai partizaninis judėjimas praranda prasmę. Dėl to partizanai galutine pergale niekada nėra suinteresuoti.

Lietuva ir yra tas laimėjęs partizanas. Tautiniu požiūriu, manding, mes buvome pasiruošę totaliai pasipriešinti ir žūti ir, kai to neatsitiko, kiek nustebome; žūtis būtų mus išganusi. Vietoj žūties gavę pergalės prakeikimą kaip tauta patiriame nuobodį ir vidines rietenas, kaip seną partizaniškos egzistencijos aidą. Iškovota pergalė svaigina tik akimirka, po pergalės prasideda kasdienybė. O kasdienybė yra nuobodoka. Partizanas prieš televizorių, su alaus bokalu rankoje. Nuobodžiau jantis partizanas, kurio nuobodžią pergalę, partizano nuostabai, kažkas nušvilpė. Tik jis, kol kas snūduriuodamas prieš televizorių, nelabai gali suvokti kas.

LKB socialinė padėtis irgi panaši. Ji nesusivokia, kaip elgtis ne priespaudos sąlygomis, tad iš inercijos tęsia smetoninės epochos pastoracinę tradiciją, kurią papildė avangardinių Vakarų katalikybės atveju inkluzai. Tai nelabai dera, bet gali būti įgyvendinta studijuojant Vatikano dokumentus ir politiką ir, ko gero, ugdant bei plečiant vidinę toleranciją. Laimė, LKB vis dėlto įgyja priešininką, kuris ją iš tam tikro apspangimo "po pergalės" išbakštins. Tai masinė kultūra ir paslaugiai plunksna bei vaizdu baksnojanti žiniasklaida, apie ką jau šnekėjau. Ką gi, snaudžiantis partizanas yra pritvitytas reklaminio alaus iki ausų. O kaip kiekvienas žmogus, jis yra mažas žmogus, kuris dabar paliktas vienas. Prieš televizorių, bet vis tiek vienas. Ir jeigu kiekvienas taip ir liks medituoti prieš vaivorykštinį ekraną, jeigu užsimirš ir įsitrauks, bus įsiurbtas svetimų minčių ir emocijų, kurias jam teks laikyti savomis, ir savų bei svetimų nebeskirs, ypač per tiesiogines krepšinio mišių transliacijas su tautos dievų pasirodymais, kuriuos vakarais keičia kitų *kultinių* šokančių, mokačių ir dainuojančių personažų apsireiškimai. Kultas ir reiškia religinį garbinimą, specifiskai religinį, tad "kultinis personažas" yra dievybės vietoje; šiurpas turėtų nupurtyti tai suvokus. Bet "popsas", kad ir koks naivus ir nekaltas būtų, savo rėmėjus nurodo vartojama leksika. Net ir nežinodamas, ką daro, jis elgiasi kaip vienas iš didelio puolimo pėstininkų ar tankistų; kultinės figūros, kultinės dainos / giesmės, krepšinis – religija, žaidėjai – dievai, treneriai – žyniai, podiumo dievaitė, dangaus personažas, dangaus dalyvis, žmogus žvaigždė ir taip be galo. Tokią leksiką užsakyti gali tik tas, kuris geriausiai moka. Auksu ir iškart. Nelabai čia švaru, nors demonizuoti "popso" nenoriu, kam to reikia, jei jis demonizavosi pats, viešai vartojama religine leksika rodydamas klientams ir užsakovams, kad jis užima religijos vietą ir jo statusas – ne pasaulietinė pramoga, o ypatingos ir aukščiausios religijos apeigos, ir adoruojami asmenys yra dievai.

Šitas didelis, platus ir spalvotas burbulas apsupa žmogų kaip pakankamai jaukus kokonas, kuriame jis nebeturi kontakto su krikščionyste nei kokia kita autentiška tradicija; jei jis dar bando ką prisiminti, jam parodoma esmė, sutelkta į atskirus prasižengėlius, ir demaskavimas vis tęsiasi, lygiai kaip tęsiasi pojuodės pavakario mišios.

O krikščionybė ir toliau plevena šalia kiek nustebusi, ji pati pro burbulą stebi tą partizaną fotelyje, lekia toliau, smigdamą į ateitį, kurioje gal jai pavyks pradurti tą burbulą, gal nepavyks, ir visiškai nėra jėgos, kuri ją sustabdytų, nei priešininko, nes nėra kontakto; burbulas yra didelis.